

**ПРО ДЕЯКІ ПРОГАЛИНИ ПОРЯДКУ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ**

Учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду. Крім того, у разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа — учасник господарських відносин, чий права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів має право звернутися до нього з письмовою претензією, якщо інше не встановлено законом.

Доарбітражне врегулювання господарських спорів - це сукупність заходів, що підлягають здійсненню підприємствами та організаціями, права яких порушені, для безпосереднього вирішення спорів, що виникли, з підприємствами та організаціями, які порушили майнові права та інтереси, до звернення з позовом-до господарського суду [1, 370]. Даний інститут корисний як для держави, так і для контрагентів, оскільки, по-перше, розвантажує господарські суди, по-друге, сприяє виявленню та скорішому усуненню причин та умов виникнення господарських правопорушень.

Але метою зазначеної статті є не аналіз поняття та значення досудового порядку врегулювання господарських спорів, а висвітлення окремих недоліків, що виявляються при застосуванні даного інституту на практиці.

Досудовий порядок врегулювання господарських спорів протягом тривалого часу був часто порушуваним питанням у правовому світі. Аналізом даного явища займалися М. Абрамов, Д. Притика, М. Тітов, В. Щербина та інші дослідники. Дійсно, з одного боку, визнавався позитивний вплив цього інституту, оскільки зменшувалася навантаженість господарських судів. З іншого боку, висловлювалися непоодинокі скарги щодо того, що за час виконання досудового порядку майбутній відповідач встигав перевести кошти на інші рахунки, продати спірне майно тощо.

Загальновідомо, як поступово законодавець робив спроби вирішити цю проблему. Спочатку 17.05.2001 р. Законом № 2413-Ш [2] обов'язковість досудового врегулювання була збережена лише відносно спорів, що виникають з договорів перевезення, надання послуг зв'язку та договорів, заснованих на державному замовленні. ГПК встановив, що контрагенти повинні застосовувати заходи досудового врегулювання господарського спору в цих випадках, а також за домовленістю між собою, якщо це обумовлено договором.

Порядок досудового врегулювання спорів визначається ГПК, якщо інший порядок не встановлено чинним законодавством України, яке регулює конкретний вид господарських відносин. Однак 09.07.2002 р. Конституційний суд України рішенням № 15-рп/2002 у справі № 1-2/2002 [3] поставив крапку в цьому питанні, встановивши, що положення ч. 2 ст. 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необ-

хідно розуміти так, що *право особи* (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) *на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами*. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Отже, якщо досудовий порядок врегулювання спору встановлений договором, то сторони даного договору повинні його застосовувати в разі виникнення спору в будь-якому випадку. Але виникає зрозуміле питання: якщо застосування такого порядку ущемлює права однієї зі сторін, чи повинно воно застосовуватися? Безперечно, у такому разі застосовувати досудовий порядок не треба. Саме таке положення слід визнати позитивним, правильним і таким, що відповідає практиці та здоровому глузду.

Пункт 4 ст. 222 ГК встановлює, що документи, що підтверджують вимоги заявника, “додаються в оригіналах чи належним чином засвідчених копіях”. Документи, які є у другої сторони, можуть не додаватися до претензії. Коли претензію відхилено повністю або частково, заявникові повинно бути повернуто оригінали документів, одержаних із претензією, а також надіслано документи, що обґрунтовують відхилення претензії, якщо їх немає в заявника претензії (ст. 8 ГПК, ст. 222 ГК України).

Але звернемо увагу на те, що ані колишня редакція ГПК, ані норми ГК, ані будь-які інші нормативні акти не встановлюють відповідальності за неповернення оригіналів документів, направлених іншої стороні. Де суттєва прогалина законодавства. Тому, оскільки ст. 222 ГК встановлює обов'язок направлення заявником документів у оригіналі, то вона повинна встановлювати також відповідальність отримувача за неповернення таких документів заявнику для підготовки позовної заяви або для інших потреб, наприклад, звітності. Вважаємо, що в такому випадку до порушника може бути застосована ст. 9 ГПК у вигляді стягнення штрафу в розмірі 2% від суми претензії, але не менш як 5 і не більш як 100 розмірів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Підкреслимо також, що у вищевказаному формулюванні зазначена стаття не може бути використана до немайнових спорів. Тому доречним уявляється доповнити ст. 9 ГПК абзацом про застосування по господарських спорах немайнового характеру штрафу у фіксованому розмірі (наприклад, 10 розмірів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Пункт 9 ст. 222 закріпив, що в разі порушення встановлених строків розгляду претензії або залишення її без відповіді суд при вирішенні господарського спору *стягує* в дохід держави з винної особи штраф у розмірі, встановленому законом. При цьому слід звернути увагу на імперативність формулювання даної статті ГК України: “стягує”. Однак не завжди доцільно накладати на винну особу штраф за залишення без відповіді претензії. Наприклад, контрагент виконав усі вимоги, викладені в претензії, але не відповів, щоб не спричиняти зайве листування, сподіваючись на те, що заявник звернув увагу на отримання грошей або виконання умов договору. У такому випадку саме заявник, який, не перевірявши рахунків або стану виконання, безпідставно звернувся до господарського суду, буде винною особою. І за загальним правилом у таких випадках, що у практиці суду були не поодинокі, господарські суди не стягували в дохід держави штраф. Але, виходячи зі змісту п. 9 ст. 222 ГК, положення про стягнення відтепер є імперативною нормою, невиконання якої може стати підставою для оскарження та скасування рішення першої інстанції. У зв'язку з цим доречно “пом'якшити” формулювання даної статті, встановивши право, а не обов'язок господарського суду стягувати в дохід держави відповідний штраф.

І, на завершення, розглянемо ще одне питання. Відповідно до Рекомендацій Президії Вишого господарського суду України від 10.02.2004 № 04-5/212 втратили силу деякі роз'яснення ВАСУ, у тому числі роз'яснення № 02-5/781 від 01.11.95 “Про деякі питання практики застосування розділу II Господарського процесуального Кодексу

України”. Однак аналізуючи його положення, доречним уявляється залишити в силі (закріпити знову) певні норми, зокрема:

1. За наявності в договорі, який відповідає вимогам закону, умови про досудовий порядок врегулювання господарського спору вона має обов’язковий характер як для сторін, так і для господарського суду. Водночас, така умова має застосовуватись лише в тому разі, якщо вона передбачає досудове врегулювання спору в розумінні ГПК. Умови договору, які передбачають інші формулювання щодо врегулювання спірних відносин, наприклад, “шляхом переговорів”, у “добровільному порядку”, “за взаємною згодою сторін” тощо не підпадають під дію наведеної норми ГПК”.

2. Якщо до претензії не додано всіх документів, необхідних для її розгляду, вони витребуються в порядку, встановленому ч. 3 ст. 7 ГПК. У випадку відмови заявника претензії виконати обґрунтовані вимоги другої сторони щодо подання додаткових документів або залишення цих вимог без відповіді, що перешкодило врегулюванню спору в досудовому порядку, господарський суд вправі віднести повністю або частково на позивача судові витрати, хоча б. позов і було задоволено (ч. 2 ст. 49 ГПК).

3. Згідно із ч. 3 ст. 7 ГПК претензія підлягає розгляду за наявними документами. Отже, порядок досудового врегулювання спору слід вважати додержаним позивачем, незалежно від того, що він не надіслав на вимогу другої сторони відсутні в останньої додаткові документи. Однак з урахуванням того, що витребувані, але не надіслані, заявникам документи могли б сприяти врегулюванню спору в досудовому порядку, господарський суд вправі віднести повністю або частково на позивача сплачене ним державне мито і в тому випадку, коли позов задоволено за рахунок відповідача (ч. 2 ст. 49 ГПК). За будь-яких умов залишення претензії без розгляду (але не “без відповіді”) спричиняє відповідальність, передбачену ст. 9 ГПК, і господарські суди не повинні залишати поза увагою порушення вимог ст. 7 ГПК.

4. За наявності у справі двох і більше відповідачів встановлений ст. 9 ГПК штраф може бути стягнутий з кожного відповідача окремо, якщо ним порушено порядок досудового врегулювання спору. У таких випадках обмеження розміру штрафу ста розмірами неоподатковуваних мінімумів доходів громадян стосується кожного з відповідачів окремо.

5. Звернення із претензією та очікування відповіді на неї не зупиняє перебігу строку позовної давності.

Внесення вказаних змін та доповнень до ГК та ГПК України, а також врахування їх при прийнятті нового ГПК України сприятиме вдосконаленню законодавства, зменшенню навантаженості судів, а також однотипному застосуванню господарськими судами України норм ГК і ГПК. Однак порушена проблема розкриває важливість та актуальність подальших розробок у цій сфері.

Література

1. Щербина В.С. *Господарське право України: Навч. посібник*. - К.: Юрінком Інтер, 2001.
2. *Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України: Закон України від 17.05.2001 р. № 2413-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. -2001. -№ 31. -Ст. 147.*
3. *Вісник Конституційного суду України. - 2002. - № 4. - С. 17.*